

Героїчні канікули
Олександр Дюлович Гаврош

Машина часуМузей пригод #3

Фантастична повість Олександра Гавроша «Героїчні канікули» – третя книжка серії «Музей пригод» (дві попередні – «Музей пригод» та «Врятувати Тараса Шевченка» – вийшли друком у видавництві «Фоліо»). Весняні канікули обернулися для Яся Попадинця неабиякими пригодами, адже він вирушив зі своїм дідусем Лук'яном на Закарпаття – у місто Хуст, де той народився і де була похована його мати. Ясів дідусь перед смертю вирішив знайти хоч якусь інформацію про свого батька, який загинув ще до його народження. І як же здивувався Ясь, побачивши у Хустському краєзнавчому музеї уже знайоме крісло-гойдалку – загадковий портал переміщення в часі. І, звичайно ж, метикуватий хлопчина не збирався втрачати свій шанс побувати у минулому. Цього разу він опинився у тому ж Хусті, тільки 1939 року, коли вирішувалася доля Закарпатської України, зустрівся зі своєю прабабцею Марічкою, тоді ще 18-річною дівчиною, і таки дізнався, що його прадід – січовик Іван Лазорик – загинув, захищаючи незалежність Карпатської України.

Олександр Гаврош

Героїчні канікули

ISBN 978-966-03-8059-2

ISBN 978-966-03-9198-7

© О. Д. Гаврош, 2020

© В. В. Цах, ілюстрації, 2020

© О. А. Гугалова-Мешкова, художнє оформлення, 2020

© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2018

?

Розділ 1

Я не становлю ні для кого загрози. Окрім себе. Тому ще раз глибоко видихнув на повні груди, відкрив листа на екрані й перечитав:

«Любий синку! Цей місяць показав, наскільки ти мені дорогий і рідний. І навіть океан нових вражень не може замінити твою відсутність. Спостерігаючи неймовірну Америку, дуже шкодую, що тебе нема поруч. Радість від побаченого була б у рази більшою! Але що поробиш – зараз у тебе навчальний рік. Тож іншого варіанту нема: треба вчитися, здобувати знання. Але в майбутньому ми неодмінно сюди приїдемо вдвох. Я тобі обіцяю, а ти знаєш, що твій татусь завжди тримає слово.

Обіймаю і цілую твою ясну голівку!

Вітання Попадинцю-найстаршому!

Тримайтесь!

Деді»

Ох уже цей тато! «Професор Глюкс»! Я кинув смартфон на ліжко. Чоловікові невдовзі стукне п'ятдесятка, а він досі кривляється. Теж мені «Деді!». Це словечко з'явилося в нього вже в Америці, куди він полетів на три місяці за програмою обміну досвідом. І що вони там курять?

Тато писав щодня коротенькі листи. Раз на кілька днів телефонував мені або дідові, під опікою якого я тепер перебував. Еге ж, старий Лук'ян на старість знадобився не тільки своїм бджолам. Неждано-негадано дідуля знову опинився в Києві, аби три місяці побути біля єдиного онучка, якому хоч і виповнилося 13 років, але самого залишати мене на такий тривалий час було «нерозважливо, та й небезпечно». Бо я все ще для них – «дитина у перехідному віці». Святі мікросхеми!

Безперечно, існував ще й інший вихід для тата: відхилити запрошення американського посольства, яке для півтора десятка керівників найповажніших українських музеїв організувало спеціальні курси за океаном. Поїздка була суперзаманливою: постійні переїзди Америкою, відвідування найбільших міст та музеїв, спілкування з менеджерами та дослідниками. До того ж, ще й солідні «кишенькові». Не використати такий шанс було би повною дурнею.

Тим паче що останнім часом татусь геть занидів. Він навіть перестав робити гімнастику йогів і стояти на голові, що практикував іще зі студентських часів. Друга невдача із чарівним кріслом, завдяки якому можна було переміститися в минуле, зневірила «деді». Одне слово, повний гаплик: він

став звалищем розбитих мрій. Я вже гадав його на когось приженити, аби вивести зі ступору.

Щоправда, спочатку ми пробували відшукати плетене крісло з меморіального будинку Шевченка. Носилися Києвом як ошпарені. Обійшли десятки майстерень з ремонту меблів, але там лише знизували плечима. Меблів з лози ніхто не лагодив. Їх зазвичай одразу викидали на смітник. Бо дешевше придбати нові, ніж полагодити такий мотлох. З кожним тижнем наш ентузіазм вщухав. І через два місяці активних пошуків татусь оголосив команду: «Відбій!». Операція «Машина часу» безславно провалилася.

Час від часу я про всяк випадок зазірав у музей Шевченка, але там у кутку заскленої веранди на місці плетеного крісла тепер стояв чорний дерев'яний стілець з гнутими ніжками і спинкою, на якому, як повідомляла екскурсовод, Тарас Григорович пив вечорами чай із друзями. Аферюги! Вочевидь, плетене крісло-гойдалку вже передали у загребуші руки.

Пробували ми дізнатися про його долю через третіх людей, але нічого не виходило. При згадці про крісло музейники знизували плечима. Еге ж, було таке, але куди зникло – невідомо. Мабуть, розвалилося від старості, та й не було воно аж таким раритетом і до Кобзаря не мало жодного стосунку. І подібне бла-бла-бла...

Татусеві часом здавалося, що все це йому намарилося в якомусь кошмарі. Коли він розповідав знайомим, що особисто бачив Шевченка і навіть хотів порятувати генія, всі реготали і поблажливо поплескували його по плечу. Мовляв, життя – бентежне, але ти, старий, тримайся. Знайомий психолог переконував його, що наш мозок здатен сприймати фантазії як реальність. І навіть може плутати їх місцями. Недоумки!

І татуньо, можливо, пристав би на цю байду, якби не співучасники героїської місії – завідувачка музейних фондів Яна Приймак і я. Товариством анонімних мандрівників у часі ми подеколи збиралися у татовому кабінеті й обговорювали дві свої неймовірні подорожі, мов найкращі прожиті дні.

Батько заглибився у фахову літературу, намагаючись розгадати наукову природу загадкового явища телепортації. Але вчені про це мовчали. Зате літератори щедро описували такі часові переміщення й навіть вигадали термін для «часомандрівників». Коли він про нього дізнався, то ледь не гепнувся з великого шкіряного крісла перед монітором. Адже таких прибульців в інші світи називали «попаданцями»! А наше прізвище звучало майже так само – «Попадинець». Повний капець!

«Таких дивовижних збігів не буває», – скуб свого білявого вусика татусьо, примруживши око. Його рід походив із сонячного Закарпаття, чим він вельми пишався. І те, що історія визначила саме йому відшукати міжчасовий портал, тепер не виглядало випадковим. А може, це небесні сили чи космічні прибульці шукають лазівку в наше минуле, і на їхніх комп'ютерах висвітилося прізвище, яке вони сприйняли буквально? Й навмисне нас на це крісло направляють? Хтозна, що у них на гадці.

Татусь поділився своїми здогадами зі мною, і я визнав їхню слушність. Щось тут справді пороблено. Вочевидь, що прізвище «Попадинець» походить від «попадати», а не від слова «попа».

– Ясю! До столу! – долинув з кухні голос діда, і я виринув із ранкових медитацій.

– Уже?

– Уже!

Я почалапав на кухню, де дід у червоному в квіточках фартусі перевертав з пательні на тарілку останнього млинця. Смачно пахло айвовим варенням. Сьогодні була неділя, тож і сніданок був пишніший: замість обридлої вівсянки – млинці з «лекварем», як казав Попадинець-найстарший. Він узагалі вживав чимало дивних словечок, які привіз із Закарпаття.

– Ось як би ти пояснив слово «леквар»? – запитав дід, коли ми всілися за стіл і почали наминати млинці, беручи їх із великої тарілки і щедро намащуючи світлим варенням.

– Ну... – відмахнувся я, жуучи повним ротом. – Не знаю... Якесь дурнувате слово... Румунське чи угорське...

– А от і ні! – запротестував дід. – Цілком наше, слов'янське. І складається з двох зрозумілих слів – «лік» і «варити». А скорочено – «ліквар» або «леквар», що означає «зварений лік».

– Ну ти й закрутив, дідуню! Які ліки з варення?

– О, дорогенький, який ти ще неук! Малинове варення прописують навіть лікарі! Запам'ятай: народні рецепти наймудріші, бо перевірені віками.

– Леквар... – ще раз усміхнувся я з діда. – Токар, слюсар, лікар, леквар. Тепер я буду так називати тебе, якщо не заперечуеш. До речі, тобі вітання від «професора Глюкса».

– Якого ще Глюкса? – здивувався дід.

– Американського!

– А-а! – здогадався старий. – І як там мій єдиний синочок?

– Крутецько! Спекався мене нарешті.

– Як казала моя баба: і сліпій курці зерно трапиться. Висновок: треба вміти чекати, хлопче!

– Діду, а яким був тато у дитинстві? Ти його часто сварив?

- По-перше, на Закарпатті кажуть не «діду», а «дідику». Так приємніше для моїх вух.

- Дідик... Дідику... Ха-ха-ха!

- А бабусю називають бабкою... - незворушно продовжував дід.

- Ха-ха-ха! - далі реготав я. - Оце вже геть смішно: бабка, мамка, банка, склянка, фіранка...

- Відставити!... Тим паче що твоя бабка слухає нас із небес! Хай Господь подарує їй Царство Небесне! - перехрестився старий Лук'ян, звівши очі на нашу порепану стелю.

Я пам'ятав бабусю туманно. Вона померла, коли мені було сім років. Пригадував її лагідні зморщені руки, помережані вузликами жил. Бабця була до пенсії вчителькою української мови, тож завжди виправляла мое мовлення. Мабуть, тому татусько говорив вишуканою українською, на відміну від діда й мене, що полюбляли словечка, яких не знайдеш у словнику.

З бабусею ми жили утрюх два роки. Мама нас покинула, коли я ще ходив у садок. Еге ж, люди цікаві, але зрозуміти їх ніяк не вдається.

На вихідні бабця Катерина їздила до чоловіка у село, а в понеділок поверталася до Києва, аби дати лад нашій господарці. Так би тривало й досі, якби вона не занедужала і несподівано відійшла у кращі світи тихо й безболісно, як і жила. Ніхто й не збагнув, з якого дива воно сталося. Жила людина, а тут раз - і нема. Кінець місії. Гру закінчено, друзяко!

Оскільки я вже тоді ходив до школи, то батько вирішив давати собі раду сам, а дід до нас приїжджав хіба що на великі свята. Зате влітку я тижнями гостював на селі. Але тепер ситуація змінилася: батько подався на американське стажування, а пасічник, аби не нудитися вдома, бо ж дочікував весни, відчув себе знову на коні.

- З понеділка в тебе починаються канікули? - запитав дід, коли ми заходилися голосно сьорбати шипшиновий чай з великих горнят.

- Так. Через карантин їх пересунули на десять днів раніше.

- То мушу тебе потішити, - дідусь витягнув з кишені два складених папірці і поклав на стіл.

Це були залізничні квитки.

- Ура! Ми кудись валимо? - зрадів я.

– Йо! – кумедно вимовив дід. – Ми ідемо на історичну батьківщину. Там земля мила, де мати народила.

– Йо! – повторив по-верховинськи я. – А навіщо?

– Мушу закінчити одну справу перед тим, як податися до бабки у засвіти.

Я уважно глипнув на діда, потім – на родинний чорно-білий портрет, де вони позували втрьох з трирічним татусем з переляканими фізіями у фотосалоні. Це в них такий специфічний гумор на Закарпатті. Попри свій вік, а найстаршому Попадинцю вже за пару тижнів мало стукнути вісімдесят, він виглядав доволі міцним. Роки наче висушили його, до країв напнули жовтаву шкіру на вилицюватому обличчі, висока сива чуприна неслухняно куйовдилася, а очі, неспокійні й меткі, дивилися твердо. У постаті діда вчувалася гірська впертість і криця. Мабуть, такими були в старості запорозькі козаки або карпатські опришки. Хоча дід каже, що вони не доживали до сивини.

– І коли ми ідемо? – схопив я квитки.

– Завтра! Живий дух любить рух. Справа не терпить зволікання.

Розділ 2

Ми з дідом сиділи у купе потяга «Київ – Солотвино» і дивилися, як поволі віддаляється перон. За вікном промайнули обличчя проводжаючих, які клеїли дурнуваті посмішки й кіношно махали руками. Я з цікавістю крутив головою навсібіч, бо не так часто їздив справжнім потягом. Адже дід жив під Ірпенем, тож до нього добиралися електричкою чи маршруткою. Кілька разів ми з татом відпочивали на Чорному морі, а от на Закарпаття я їхав уперше.

У діда там, виявляється, далека родина, але все це ховалося у таємничому мороці, який тепер я мав намір розвіяти.

– Давай, дідику, колись! – потряс я старого за лікоть, коли ми постелилися і замовили у провідника дві склянки чаю. – Ти обіцяв, що все розкажеш у поїзді!

– Ну, все я і сам не знаю.. А от дечим можу поділитися, – кахикнув дід і подивився знизу на сусіда, який вже приліг на горішню полицю і запхав навушники у вуха. Вочевидь, це був студент, бо його дії були відпрацьовані до автоматизму. В поїзді він почувався як удома. Інший сусід зверху – важкий чолов'яга у заношеному светрі – подався до приятелів у кінець вагона, звідки доносився збуджений гамір.

Дідусь дочекався чаю, витягнув ватрушки, які ми купили на дорогу, і, крекнувши, почав гучно колотити ложкою об склянку.

– Це не ввічливо! – зробив я йому зауваження. – Треба розмішувати цукор так, щоб ніхто не чув.

– Кх... Базікало! – скривився дідик. – Не вчи старого кашляти! Ти не бачиш, що я навіть цукру не поклав. – І додав пошепки: – Це я перевіряю, чи нас сусід не підслуховує.

Я скопив очі на худорлявого юнака, який лежав на верхній полиці із заплющеними очима.

– Він уже спить. Хоча у навушниках так гримить музика, що я аж сюди чую.

– Теж, мабуть, тугий на вуха, як і я, – пожартував дідусь, але раптом посерйознішав. – Ти ж так не робиш? – тицьнув він пальцем на полицю над собою.

– Ні, – збрехав я, хоча часто саме так засинав у навушниках. – Я ж не дурбецало в кедах.

– Йо, свинство починається з дитинства, – ковтнув дідик чаю. – То слухай! Як ти знаєш, я народився на Закарпатті. І навіть маю ще родину у Тячівському районі. Це, до речі, найбільший сільський район України, там проживає двісті тисяч людей.

– Ого!

– В селі Калини мешкала моя мати.

– Так, а батько твій, себто мій прадід Іван, загинув на фронті під час Другої світової війни, – похвалився я знаннями родинного дерева. Тато мені про це іноді згадує, коли часом перебере на черговій презентації в музеї і завалить додому в ностальгійному настрої.

– Який ти в нас мудрагель! – задоволено посміхнувся дідусь і, відщипнувши крихту булочки, пожував. – Свого батька я ні разу не бачив. Бо я народився, коли його вже поховали.

– То ми ідемо на його могилу? – схопився я на рівні. – Герої не вмирають! Слава нації! Смерть ворогам!

– Ні, не на могилу, – старий одразу спохмурнів. – На жаль, я не знаю, де він похований. Навіть, соромно зізнатися, не відаю, ким він був? Який із себе? Чим займався?

– Ти якийсь геть темний... Він хіба не одружився з твоєю мамою?

– У тому-то й річ. Вони тільки планували побратися. Не знали навіть про вагітність.

– О, це вже я десь бачив в якомусь мексиканському серіалі! Як тобі не соромно дурити дитину?

– Життя таке складне, що й чорт ногу звихне! Це тільки у кіно завжди гепі-енд. Усі ми – недосконалі. І ти, і я... Аби здоров'я, а гріхи будуть!

– То ти справді нічого не знаєш про свого тата? – у мене заляк мозок. – Але ж це тупо! Чому ж ти не розкопав про нього всю інформацію? Ти ж стільки років газетярем працював! Давай заб'ємо одразу в Гугл: «Іван Попадинець». Якого він року народження? – почав я швидко клацати на смартфоні.

– Попадинець – це мамине прізвище. А батькове вона мені не сказала. Якщо й знала... Отако!..

– Оце прикол! – аж присів я. – Нічого собі зашифувалися!

– Відомо, що він був Іваном, бо так мене записали по батькові у хресному листі.

– А де вони познайомилися?

– У Хусті, у 1939 році. В часи Карпатської України. Перед смертю мама зізналася, що була січовичкою. І подарувала мені цю фотку, – дідусь витягнув зі свого записника, який завжди носив із собою, невеличку пожовклу світлинку, загорнуту в целофан. На ній були зображені дві усміхнені подружки у січовицьких шапках, що нагадували мазепинки.

– Ось бабця! – показав я пальцем на вищу дівчину зі світлою косою – у мундирі, що пасував їй до лица.

– Вона! – забрав від мене фото дідусь і замріяно на нього подивився. – Красуня яка, а бачиш, особисте життя не склалося. Заміж так і не вийшла. Спочатку ставила на ноги мене. А як молодість минула, то вже кому була потрібна з дитиною? Все життя пропрацювала медсестрою у Хустській лікарні. Я кликав її до себе на Київщину, але вона не захотіла. Верховинці – чудні люди: не хочуть міняти свої гори ні на які зваби. Де родились, там і згодились.

На ці слова якраз повернувся в купе чорнявий чолов'яга з помітним пузцем. Він стягнув через голову чорний светр, пропахлий тютюном, й усміхнувся до мене блискучими темними очима.

– Що, легіню? – засяяв в його роті золотий зуб. – Йдемо спатки? До Хуста далеко!

Він широко позіхнув і незграбно подерся на другу полицю. З його появою в купе рознісся гіркуватий запах пива. Студент сердито глипнув на вусатого сусіда і повернувся обличчям до стіни.

– Лягай, онучку! – мовив до мене дідик і прошепотів, показуючи очима нагору: – Заробітчани, Бога му! Додому повертаються, тому й веселі, як перелітні птахи!

Я приліг, але мені не спалося. Під похитування та ритмічний перестук коліс думав про діда. Це ж треба: ні разу не бачити свого батька! Навіть не уявляти, яким він був. Капець! Не залишилося жодного зображення! Як це боляче – жити з таким відсутнім пазлом у свідомості! Виходить, що ніхто не носив дідуса на плечах, не приносив йому іграшок, не брав із собою на риболовлю чи на стадіон. Не задирався і не бився з ним у дитинстві, як ми часом з татком. До речі, як там «професор Глюкс»?

Я витягнув смартфон і підключився до Інтернету. Зв'язок час від часу зникав, але все-таки вдалося скачати нового листа від тата.

«Привіт, друже!»

Як ви там? Вже вирушили до Хуста? Пильнуй за дідом у два ока, бо він мало того, що старенький, а ще й трохи навіжений. Аби він тебе не затагнув в якусь халепу! Будь мудрим! Приділяй йому достатньо уваги – не так, як мені!

У Каліфорнії чудова погода. Сьогодні купалися в басейні. На щастя, без крокодилів.

До речі, я тобі забув сказати, що в нашій групі є та мамзель із музею Тараса Шевченка. Така кучерява блондинка, що ледь мене без солі не з'їла минулого березня, коли ми намагалися порятувати Тараса Григоровича».

«Овечка Берта!» – згадав я, і перед очима одразу намальовалася заступниця директора у великих окулярах і в пурпуровому довгому приталеному светрі та чорних лосинах. – Ого! Ну й компашка! Разом із татом – це вибухова суміш!»

«Ми спочатку трималися одне від одного на відстані і принципово не розмовляли, але керівництво групи було цим невдоволене, – читав я далі. – Сьогодні плавали з нею поруч і обурювалися таким диктатом начальства. Яке ім діло до наших особистих антипатій? Це не є метою нашого стажування. Вона зі мною погодилася. Я перепросив кучерявку за торішню зухвалу поведінку. Вона зізналася, що чекала на вибачення, а мій синій записник досі зберігає в робочому столі.

Схоже, ця панянка не така мегера, як скидається на перший погляд. Може, навіть знає, куди зникло те кляте крісло. Що ти про це думаєш?»

«От хитромудрий Одисей! – усміхнувся я. – Татусь уже має план». І наклацав на смартфоні:

«Вперед, герої! У тебе, щоправда, отакуні шанси! Бо це секс-бомба сповільненої дії. Але я триматиму за тебе кулаки! Не філонь!»

Р. С. До речі, це правда, що черепахи можуть дихати через анус? Перевір про всяк випадок!»

Відправивши батькові схвального листа, я глипнув на діда, який посопував з напіввідкритим ротом. Далі вимкнув Інтернет, поклав телефон під подушку і скрутився в улюблену позу ембріона. За кілька хвилин я спав, склавши долоні під щокою. Так мене навчила засинати бабуса, яка приємно куйовдила мені волосся, розповідаючи вечірню казочку про котика, півника та інших домашніх потворок.

Розділ 3

Прокинувся я пізно. Зухвале сонце вже било у шибку. За немитим вікном миготіли пожухлі поля і поодинокі дерева. Дідусь уже був зібраний, а його постіль складена. Він замислено глипав на рідні краєвиди. На горішній полиці було порожньо. Я задоволено потягнувся.

– О, продер очі нарешті! – усміхнувся дід. – А то я вже й чайку не проти попиту, а ти спиш, як борсук. Навіть не розчув, коли студент виходив у Мукачеві.

– Спати я люблю! – я ще раз розкинув руки і сів на ліжку. – Сон – це завантаження внутрішніх батарейок.

У цей час до купе зайшов смаглявий заробітчанин із білим рушником на плечі. Його почеркане зморшками лице було ще вологе від умивання.

– Але ти спиш, неборе! – поворушив він темними вусами до мене. – Більше за нас! Будеш мати велику голову, як у коня!

– Сплю добре, бо совість чиста! – буркнув я і теж подався вмиватися.

Коли я повернувся, провідник приніс три склянки чаю у металевих підстаканниках.

Дідусь дістав пакет з кількома вчорашніми булочками, а заробітчанин, який назвався Миколою, витягнув з дорожньої сумки білий батон, півкільця ковбаси та варені яйця, які тут же заходився лущити.

У діда за плечима – тридцять років роботи в газеті. А журналістика – це така холера, що як вчепиться, то вже назавжди. Одним із професійних ганджів газетярів є втрачене почуття особистих кордонів. Тому найстарший Попадинець легко встрає в балачки і без зайвої скромності про все розпитує.

Тож невдовзі ми знали про Миколу все: що він іде до Тересви, а працює в Києві на будівництві, і що має трьох доньок, і що старша вчиться в Ужгороді на платному, а дружина з найменшою сидить у декреті.

– А ви куди подорожуєте? – запитав вуйцьо Микола, нарізаючи ковбасу похідним розкладним ножиком. – Ачей, у санаторій відпочивати?

– Я, Миколо, твій земляк. Закарпатець з діда-прадіда. Але вже пустив коріння на Київщині. І от захотів ще раз навідатися на малу батьківщину, бо відчуваю, що сили тануть. Забажалося поглянути на ті місця, де босоногим зростав. Може, востаннє в житті побачу Хуст. А це мій єдиний онучок, – поклав дід руку на мою голову. – Хочу сам йому показати місця мого дитинства.

– Файний хлопчисько! – блиснув золотим зубом Микола. – У мене трое дівок. Як виростеш, то будеш за зятя!

Я хотів бовкнути: «Не діждетесь!», але під пильним дідовим поглядом стримався.

«До речі, як там Лялечка? Щось давно не озивалася», – згадав я і заліз у Фейсбук.

На сторінці Яни Приймак красувалась її нова фотографія у білому легкому пальтечку на ганку Музею раритетів. Ципа театральню позувала, приклавши пальчик до щоки і звабливо зазираючи в об'єктив. Але не це розгнівало мене, а те, що вона у статусі написала «в активному пошуку». «От коза!» – назлостився я і став строчити їй приватне повідомлення.

«Лялячко! Навчись контролювати свої глюки! Те, що кілька днів я тобі не пишу, не означає, що я про тебе забув. Ти й далі квітнеш у моєму серці. Я просто вирушив у геройську місію безмежними просторами дорогої всім нам України. Не розчаровуй мене! Тримай хвіст пістолетом. Навіки твій Володар темряви».

Наприкінці повідомлення я надіслав їй великий букет пурпурових троянд.

Хуст, попри те, що була лише середина березня, зустрів нас прозорим сонячним днем. Порівняно з Києвом тут було куди тепліше. Це невелике 30-тисячне містечко розташоване на річці Тиса, що тече ще й через Угорщину та Сербію і впадає в Дунай. На високій горі прямо перед нашими очима височіли романтичні руїни Хустського замку, над якими приємно звеселяв око синьо-жовтий прапор.

На станції нас зустрічав дідів приятель Сергій Коваль, ще міцний чолов'яга з орлиним поглядом і сивими акуратними вусиками. В його постаті вчувалася міць і статечність, хоча вік уже наближався до сімдесяти. Він закинув подорожні торби до своїх стареньких авто і повіз нас одразу до себе.

– Лук'яне Івановичу, ви на скільки до Хуста? – розпитував наш добровільний помічник дорогою, поки ми втішалися провінційними видочками.

– На кілька днів. От в онука канікули, тож я забажав поеднати приемне з корисним. Хтозна, коли ще сюди навідаюся.

– Сьогодні заночуєте в мене. А далі буде видно! – безапеляційно прорік Сергій Коваль і припаркувався у дворі довгого п'ятиповерхового будинку, який зовсім не нагадував радянські.

– Угорці будували, – кивнув він на будівлю. – Радянський Союз ім газ постачав, а вони за це дещо звели у нашому краї. В Ужгороді, наприклад, збудували найбільший в області готель «Закарпаття» на дванадцять поверхів.

Квартира пана Ковалья виявилася просторою та зручною. Нам відвели задню кімнату, яка була непрохідною. А тим часом господарка накрила стіл у вітальні, в якій виділялася велика книжкова шафа, комп'ютер на кутовому столику та стіна, увішана родинними фотографіями. Обидві доньки подружжя Ковалів мешкали в Ужгороді, тож на пенсії батьки опинилися на самоті і вже довгенько розмірковували про переїзд до обласного центру. Стримувала їх поки що відсутність житла на новому місці.

Ми посідали у червоні фотелі за журнальний столик, на якому вже парували кнедлики зі свинячими реберцями і тушкованою капустою. Коли господар, або, як тут кажуть, газда, налив у чарочки закарпатського коньяку, дід підвівся, аби виголосити тост:

– Дорогий друже Сергію! Якби ти знав, як мені приємно знову відчути рідне повітря! Я дякую долі за те, що колись звела мене з тобою, і вже тридцять років ми приятелюємо. Здається, то був 1987 рік, коли ми вперше зустрілися у Хустській школі-інтернаті...

– Так, ви шукали історика, який збирає матеріали з Карпатської України. Тоді ця тема ще була під забороною, і ми розмовляли в шкільному коридорі майже пошепки. Але досить балачок! Сегединський стигне! – перервав гостя господар, який нітився, коли його хвалили.

Після випитої чарки вони загомоніли значно жвавіше, зовсім забувши про нас із господинею. Сергій Коваль, попри те, що не корінний закарпатець, був відомим краєзнавцем. Друкувався в часописах, виступав на конференціях, хоча вийшов на пенсію як звичайний учитель історії. Обирався навіть міським депутатом.

Дідусь його розшукав, аби довідатися про свого батька, про якого знав тільки, що той загинув під час наступу угорців у березні 1939 року. Мати починала схлипувати і витирати сльози, коли про це згадувала. Смерть нареченого стала для неї глибокою травмою. Єдине розповіла, що той був студентом. І син, нівроку, вдався у нього.

– Ви приїхали дуже вчасно! – гув басом історик, розпашілий від коньяку. – Адже у нас якраз розпочинаються святкування ювілею Карпатської України. У музеї відкривається нова експозиція, на будівлі гімназії встановлюють меморіальну дошку, а в театрі – прем'єра вистави про січовиків.

– Оце пофортунило! – зрадів дід. – Ти диви, онучку, яку ми матимемо культурну програму! Це ж треба, як я вгадав із поїздкою! Як мед, то ще й ложкою!

А я тим часом вже заліз в Інтернет і з'ясовував для себе подробиці історичного феномена під назвою «Карпатська Україна». Гм... Отже... Незалежна українська держава, створена на території колишньої Чехословаччини. Спочатку існувала як автономія у Чехословацькій федерації – з жовтня 1938 року по березень 1939-го. Як самостійна держава була проголошена після розпаду Чехословаччини. Втрималася лише три дні – з 14-го по 16 березня, поки не була завойована Угорщиною. Захищали незалежність Карпатської України слабо озброєні добровольці-січовики та окремі вояки чехословацької армії, яким протистояло в десятки разів більше угорське військо. За різними даними, на полі боїв та в подальших репресіях загинуло кілька тисяч українців.

«Серед них і мій прадід Іван, – зітхнув я. – Але ми про нього нічого достеменно не знаємо. Добре, що маємо в родині професійних журналістів та істориків».

Після щедрого обіду, приправленого міцними частунками, старечу похилило до сну. Тому вирішили годинку-дві перепочити, а надвечір прогулятися на Замкову гору, де на міському цвинтарі знаходилася могила Марії Попадинець, скромної медсестри районної лікарні, яка подарувала світові сина-журналіста Лук'яна Івановича, його онука – директора Музею раритетів Романа Лук'яновича і правнука, школяра київської елітної гімназії Івана Романовича, себто мене.

Розділ 4

Пообідній відпочинок, або, як кажуть іспанці, сієста, затяглася. Лежачи поруч на ліжку, дід зізнався мені, що завжди любив прилягти на «полудне». Навіть у редакції мав у своєму кабінеті чотири зіставлених до купи стільці, на яких простягав на півгодини кістки. Мовляв, цього достатньо, аби голова знову стала свіжою. І знаменитий англійський політик Черчилль завжди так робив. Я слухав мляву балачку діда, поки сам не задрімав.

Коли прокинувся, найстарший Попадинець із господарем уже роздивлялися у вітальні нові книжки про Карпатську Україну.

– Добре, що їх видано. Але цього насправді дуже мало! Крихта! Мізер! Крапля в морі! За тридцять років ми навіть не видали всіх споминів очевидців тих подій! А архіви? До них ніхто і не приступав! – заводився дід, розмахуючи грубим томом. – Ми ж навіть досі не маємо переліку всіх жертв угорської агресії!

– Еге ж, поки що відомі лише півтори сотні прізвищ полеглих у перші дні, – погоджувався хустський історик.

– Це лише десять відсотків! Десять! Ганьба нам за таке безпам'ятство! – обурювався дід. – Ганьба!

Я розумів причину його гніву. Але, схоже, він хотів перекласти власну провину за бездіяльність на чужі плечі. Мовляв, це просто в нас такі нездалі й ліниві дослідники. Ні, дідику, ти сам повинен був розізнати правду про свого батька! Я витягнув з полиці книжку зі списком полеглих. Цікаво, скільки серед них Іванів?

– Так, Сергію, веде гостей на вечірній променад, інакше ви тут ще й поб'єтесь! – намалювалася на порозі повнява газдиня, пані Надія, склавши руки в боки. І справді, березневі дні – короткі, і темніти починало перед сьомою.

Вийшовши з подвір'я панельного будинку, ми опинилися на забрукованій вулиці, що вела до триповерхової напівкруглої будівлі на розі. Проминувши кілька дерев'яних яток на імпровізованому базарчику, зупинилися перед триповерховою спорудою, на якій великими літерами виднілося «Хустський краєзнавчий музей».

– Зайдемо на хвильку! Я запитаю про завтрашню програму святкувань! – потягнув нас до музею пан Коваль. Він був вбраний у джинсовий темно-синій костюм, а на голові мав ефектну чорну беретку.

Музей ще не зачинили, бо тривали роботи з підготовки до завтрашніх урочистостей. У холі поміж банерами про історію Хустського замку носився верткий чорнявий чоловічок, голосно розмовляючи по мобіліці.

– Так, Василю Івановичу! До завтра зробимо! Не хвилюйтесь! Спати не будемо, а експозицію відкриємо вчасно! Даю вам голову навідріз! Ви ж мене знаєте! Кров з носа! – твердив він, привітно махаючи нам, аби зачекали.

Ми заходилися роздивлятися новенькі стенди про Хустський замок, виконані трьома мовами: українською, угорською та англійською. Найбільше мене зацікавили докладні плани зруйнованої фортеці, де були вказані всі приміщення.

– Хух! – нарешті закінчив телефонну розмову експресивний брюнет і підійшов до нас. – Вибачте! Дістали вже всі! Очікуємо завтра приїзд найвищого начальства, то самі розумієте, все горить!

Поручкавшись, Сергій Коваль представив нас як київських родичів загиблого січовика, що приїхали на святкування Карпатської України.

– Чудово! – глипнув директор музею на годинник. – П'ятнадцять хвилин я можу вам приділити! Ходімо!

Він рішуче кинувся уперед темним коридором. У найближчій кімнаті крізь прочинені двері було видно, як чіпляють до стін високі банери з інформацією про Карпатську Україну. Я йшов останнім і зазирнув досередини. Схоже, роботи тут справді на всю ніч, бо поки що оформили лише одну стіну.

Директор провів нас до свого кабінету, який ховався аж наприкінці коридора.

– Сідайте! – кивнув він на стільці під вікном, а сам сів за широкий стіл з комп'ютером.

– Ми хотіли уточнити завтрашній порядок святкувань! – мнув у руці чорну беретку Сергій Коваль.

– Завтра... завтра... завтра... – рився у паперах на столі директор. Він справляв враження занадто суєтної людини. – До речі, ось вам карта Хуста. Може, знадобиться. Це подарунок від мене!

– Чудово! – аж підскаочив дідусь. Він любив ясність і визначеність у всьому. Тому одразу її розгорнув і став шукати місцезнаходження музею.

– Тойво... – затнувся директор, кумедно звівши вгору густі чорні брови. – Ану, хлопчику, причини двері... З нагоди відвідин таких шанованих гостей пропоную це відзначити по-закарпатськи, – директор спритно дістав із шухляди столу маленьку пляшчину червоного кольору.

– Це наливка з моїх порічок.

Дорослі збуджено загомоніли, задоволено киваючи головами, але мені це одразу стало нецікавим.

«Фігляр, – придивлявся я до директора. – У нього завал на роботі, а він знаходить час на "гостинки", як тут кажуть».

Знічев'я я оглянув полицю з книжками, далі мій погляд уперся в підсобку, що знаходилася за спиною директора. Користуючись тим, що той був зайнятий розливанням у келишки домашнього трунку, я просунув голову у прочинені двері. У напівтемряві побачив на підлозі гіпсовий бюст. Зарамлена світлина двох вусатих вуйків лежала на комп'ютерному кріслі з перехнябленою спинкою. У кутку стара велика мапа накрила щось габаритне.

«Який розгардіяш!» – похитав я головою і вже хотів повернутися до компанії, що після чаркування ділила плитку шоколаду. Аж раптом мій погляд вихопив з-під карти плетене бильце. Від передчуття в мене перехопило подих. Цього не може бути! Ні, це виглядало би занадто фантастично. Тут? У задрипаному Хусті? А може, дива бувають? Я ввімкнув світло в коморі й не

вагаючись протиснувся всередину, стягуючи мапу додолю. Так і є: переді мною погойдувалося плетене крісло-качалка, подібне до тих, які я вже бачив у Музеї раритетів і в меморіальному будинку Тараса Шевченка.

– А де Ясь? – згадав зненацька дідусь, і всі кинулися на розшуки.

– Осьдечки! – задоволено мовив директор музею, відчиняючи двері за моєю спиною. – Еге ж, тутка у нас зберігається дещо з наших фондів. Не все вдається виставити. Площі, знаєте, малувато.

– Це, здається, бюст Августина Волошина, президента Карпатської України! – мовив дідуньо, поправляючи окуляри.

– А це портрети братів Брацайків, – узяв у руки фото під склом Сергій Коваль. – Вони жили в Хусті у ту трагічну добу. Я вам покажу їхній модерний будинок.

Коли у комірчині опинилися ми вчотирьох, одразу стало затісно. Ми ледь не відтоптували один одного ноги.

– Тебе, хлопче, мабуть, зацікавила ця розкішна карта Чехословаччини 1938 року, – потягнув на себе директор стару, ледь не напівстіни, мапу. – Річ у тім, що одну таку ми повісили в експозиції. А це, виходить, дублікат. Тому й бережемо її тутечки як зіницю ока.

«Видно, як бережете», – з іронією вишкірився я, але запитав про інше:

– А це плетене крісло у вас звідки?

– Крісло? Яке? Ось це?.. – здивувався директор. – Навіть не знаю... Воно стояло в кабінеті наших працівників. Але поламалося, чи вони придбали нові стільці, вже не пригадую. Давно його слід викинути, але руки весь час не доходять. Роботи, знаєте, по горло. Якщо вас цікавлять меблі з лози, то їх тут виготовляють неподалік – у селі Іза. Це п'ять кілометрів звідси. Там навіть плетені дивани є.

– Володимире Васильовичу, гляньте, чи добре ми повісили ті два банери, – зазирнув до директорського кабінету молодик у синьому робочому комбінезоні з довгою викруткою в руках.

– Усе, любі мої, мушу бігти! – театральнo приклав руки до грудей директор і випровадив нас із підсобки. – Завтра із задоволенням відповім на ваші запитання! І продовжимо наше приємне знайомство. Обіцяю!

Діди гаряче прощалися з гостинним музейником, плескаючи один одного по плечах, а я стояв як укопаний. Нічого собі виклик чи, радше, вибрик долі! Це ж треба проїхати тисячу кілометрів, аби тут знайти те, що загубив

у Києві... Але стоп, треба спочатку прийти до тям. Може, й справді це звичайнісіньке продавлене крісельце, яких сотні плетуть в Ізії з притисянської лози. Спочатку його треба перевірити, а далі вже будувати наполеонівські плани. У будь-якому разі поїздка на Закарпаття одразу набула гостренького присмаку пригоди. Вечір перестав здаватися нудним.

– Ми не встигнемо на цвинтар! – спохопився дідусь і потягнув мене за собою. Ми ще раз поручкалися з директором на східцях музею (уже вкотре – втретє, вчетверте?) і нарешті попрямували на таємничу Замкову гору, яка підносилася прямо перед нами.

Розділ 5

Біля триповерхового сірого напівкруглого будинку, увінчаного аж трьома прапорами (України, Євросоюзу та, вочевидь, місцевим), ми зупинилися.

– Перед нами головна споруда Карпатської України – будинок уряду. Саме тут, на другому поверсі, ось там, біля балкона, – показав правицею історик угору, – знаходився кабінет Августина Волошина, спочатку прем'єр-міністра, а в останні два дні – президента. Я вже неодноразово наполягав, аби на будівлі встановили меморіальну дошку. Але поки що, як бачите, тут немає жодної згадки про найвизначнішу подію в історії Хуста.

Сергій Коваль піднявся східцями до великих скляних дверей.

– Гляньте, яке тут чудове місце для пам'ятної таблички! – поклав він руку на сіру стіну. Згори над ним блимав електронний годинник, який показував дату, час і температуру повітря. На іншій стіні висіла вивіска «Хустська міська рада».

– Цікава будівля, – зауважив дід. – Імпозантна. Модерна.

– О, так! – підхопив його думку пан Коваль. – Вона була збудована чехами в 1937 році. Тож коли наступного року уряд Карпатської України евакуювався з Ужгорода, його вже чекала тут нова сучасна будівля.

Історик розповідав нам, не збавляючи кроку. Тепер ми прогулювалися брукованою короткою вуличкою від міської ради до Замкової гори. Праворуч виднівся чудовий міський парк з доріжками для пробіжок.

– А це у нас поліція, – показав він рукою на останню будівлю ліворуч. – До речі, у 1939 році тут теж сиділи поліцаї.

Ми з дідом глипнули на двоповерховий непоказний білий будинок, увитий плющем та диким виноградом. Усі його вікна були заграбовані. У дворі завмерли з десятка розтрощених автовок, які звозили сюди після аварій. Поміж великими платанами притулився стенд «Їх розшукує поліція».

Ми перейшли маленький місток, що був перекинутий через упорядковане чехами русло річки Хустець, й опинилися перед крутою Замковою горою, яка аж

нависала над нами. Тут невеличка дорога розходилася в обидва боки. Ліворуч, як розповів наш провідник, вона вела до міського цвинтаря та замку, а праворуч – до католицького кладовища.

На жаль, погода змінювалася. Несміливе березневе сонце сховалося за хмари, принишклий ліс оповився туманом, а з мого рота заклубочилася пара.

– Я хотів вам для початку показати пам'ятник Миколі Аркасу, якого поховали тут під час Карпатської України, – запропонував хустянин.

– Чудово! – зрадів дідусь. – Я ніколи не був на його могилі.

Ми почали підійматися стежкою, яка круто забирала вгору. Серце загупало в грудях, і я почав хвилюватися за діда. Але наш екскурсивод мав метке око, тож кожні двадцять метрів зупинявся для перепочинку, аби розповісти нову цікавинку. Я захоплювався його вольовим обличчям, тонким шляхетним носом з невеликою горбинкою, акуратно підстриженим кушиком сивуватих вусиків, великими окулярами з притемненим склом.

– Уявіть, яка династія: офіцери, історики, композитори! І всі троє – дід, батько і син – були Миколами Аркасами. У Хусті похований наймолодший – командир полку кінноти Української Народної Республіки, який неймовірно любив театр. І опинившись в еміграції у Чехословаччині, керував українським театром в Ужгороді та Хусті.

Ми стояли перед входом на невеликий, але впорядкований цвинтар. Позаду чітких рядів могил підносилася католицька капличка з хрестом на гострому бляшаному шпилі. На ній здалеку прочитувався напис «1877». Тут і досі відспівували небіжчиків.

– Микола Аркас помер несподівано у грудні 1938 року. Прийшов додому після репетиції, схопився за груди і впав. Йому було лише 58 років, але серце, зморе не постійними негараздами еміграційного життя, не витримало...

Історик перекинув чорну невелику сумку через плече й рішуче попрямував центральною алеєю углиб кладовища. Спереду могили ще були доглянуті, а вже за капличкою покриті залізними та кам'яними хрестами свідчили про запустіння.

– Дідику, а чому ти нічого не розповідаєш? – смикнув я свого старого за руку. – Ти ж теж жив у Хусті!

– О, коли то було! Я мешкав у школі-інтернаті, з якої нас практично не відпускали. Хіба що мамка приходила до мене після зміни: яблучко принесе чи пряника. Та й за радянського режиму про Карпатську Україну не дозволяли говорити ані словечка. Тож ми нічого не віддали. Тому слухаю зараз побратима Сергія з великою насолодою.

– Ми прийшли! – задоволено усміхнувся почутому компліменту пан Коваль, зупинившись перед чорним мармуровим надгробком з портретом. – Кілька років я розшукував це місце. Уважно вчитувався у репортажі з похорону 1938 року, розпитував очевидців і нарешті знайшов могилу, хоч на ній уже не було ні імені, ні прізвища, ні хреста. Для мене досі лишається загадкою, чому Аркаса поховали на угорській частині міського цвинтаря. Кілька років тому ми встановили тут пам'ятну плиту з подячним написом. Але торік сталося блюзнірство.

Сивуваті брови нашого провідника насупилися, і він хвацько поправив свою вояцьку чорну беретку, яка сиділа на його голові як улита. Мені б таку...

– Рік тому, у ніч з 14-го на 15 березня, перед самим святкуванням річниці Карпатської України, якась паскуда (не побоюся вжити цього лайливого слова, бо людиною цю сволоту назвати не можу) зруйнувала могильну плиту Миколи Аркаса. Причому розбити мармуровий камінь було важко, і його розстрошили, вочевидь, кувалдою.

Ми вражено дивилися на плиту, на якій не було жодної подряпини.

– Та ні! – перехопив наші погляди хустський історик. – Це вже інша. Після тієї наруги ми кинули клич до громадськості, зібрали кошти і днями відновили пам'ятник.

– Які ви молодці! – кинувся обіймати Ковалья дідусь. – А хто ж скоїв цей вандалізм? Кому заважав пам'ятник театральному режисерові?

– То ж бо й воно, що тієї ночі в Хусті були пошкоджені всі меморіальні знаки героям Карпатської України, а їх у місті з десятків.

– Та ви що! І таке блюзнірство коїться у Незалежній Україні! Боже мій! До чого ми дожили? – не вгавав дід. – Слабкого ніхто не боїться!

– А спіймали цих злочинців? – втрутився у розмову я.

– Тим-то й ба, що ні. Поліція лише руками розвела. Мовляв, Хуст – місто тихе, спокійне, всі одне одного знають. Такого вандалізму раніше не траплялося. Правоохоронці виявилися не готовими до масової публічної наруги.

Ми одразу загомоніли, перебиваючи одне одного, і дійшли спільної думки, що тут діяла ціла зграя. Бо ж за ніч треба було встигнути заляпати фарбою меморіальні дошки в різних куточках міста, розбити стелу на цвинтарі й кам'яний хрест на могилі січовиків, обірвати святковий банер для туристів.

Дідусь був просто ошелешений. Хто тут міг вчиняти такі нахабні антиукраїнські акції?

– Стривайте! Сьогодні ж 13 березня! – спохопився він. – Ви не боїтеся, що вандали знову візьмуться за своє напередодні річниці Карпатської України?

– Не тільки не боюся, але й підготувався до цього! – загадково усміхнувся Сергій Коваль. – Не хотів вам казати, але вночі я про всяк випадок хочу прогулятися цвинтарем та центром міста.

– Чудова ідея! – схопив його за правицю дідусь і почав її нервово трясти. – Я йду з вами! Навіть не заперечуйте! Вам обов'язково потрібен напарник! Двое більше можуть, як один. До того ж злочинці спробують на вас напасти. Вони можуть бути озброєні.

– Панове! – озвався я. – Як собі хочете, але я не вповноважений залишати дідуса самого. У мене сувора інструкція від батька: від діда ні на крок.

Старий приречено розвів руками.

– А скільки тобі років, легінику? – покуйовдив мого чуба історик.

– Чотирнадцять, пане отамане! – трохи прибрехав я. – І я вже вмю за себе постояти!

– Тоді приймаємо до нашого козацького гурту! Тим паче що Бог трійцю любить!

– Ура! – загукав дідусь. – Із дітей люди бувають!

Він, напевно, зрадив найбільше.

– Українці гукають не «урря», а «слава!», – виправив його Коваль.

– Слава! – упівголоса мовив дід і озирнувся.

Ми засміялися і вирішили йти додому, аби повечеряти й добряче відпочити перед нічним чергуванням. До могили прабабці Марії надумали сходити вночі. Тим більше що дідусь у таку пізню пору туди ніколи не навідувався. А хто матір забуває, того Бог карає! Йо!

Розділ 6

Поки господиня накладала на стіл печену бульбу із засмаженою домашньою ковбаскою, яку на Закарпатті називають «пикницею», я вже встиг прочитати листа від Яни.

«Ясю-кохасю! Спочатку підрости, аби мені не соромно було прогулятися з тобою під ручку. А то ще люди подумають, що ти – мій молодший братик. Але, на жаль, це не так. Інакше мені світить ув'язнення за зваблення неповнолітніх. А я маю дещо інші плани на найближчий період. Тому адью мон амур, або, кажучи по-нашому, – котись ковбаскою!

Цілую твій гарячий від палких фантазій лобик! Твоя надалі «в активному пошуку» самодостатня феміна».

«От випендрьоха! Звідки вона про ковбасу знає?» – вилаявся я стиха і негайно погуглив слово «феміна». «Донька Єви, жінка», – прочитав в електронному словнику. «Подумаеш, десять років різниці, а воно кирпичу гне! Нічого, прийде ще коза до воза сіно їсти!» – згадав я ефектне чорне каре Яни, зелені сяючі оченята та біле, як папір, матове личко. Вона була для мене ідеалом жіночої краси.

Я голосно зітхнув і накинувся на підрум'янену запашну копчену пикницю. Її божественний смак трохи підняв мій настрій. «Нічого-нічого! Коли Ясь здійснить свій подвиг, усі дівчата будуть біля його ніг. Але в останній момент я пробачу цю гордячку Яну, утру її сльози на ніжних щоках і дам їй останній шанс».

За столом тим часом розпалилася дискусія, хто ж міг учиняти наругу над пам'ятними місцями Карпатської України. Оскільки робилося все вночі, а поліція так нікого і не спіймала, за чаєм спільно дійшли думки, що це мав бути хтось із місцевих, який добре знає Хуст і вміє швидко й непомітно по ньому пересуватися. Версія побутового вандалізму захмелілою молоддю відкидалася. Адже осквернили всі місця водночас, та ще й напередодні урочистостей. Отже, йдеться про сплановану політичну провокацію.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (<https://www.litres.ru/aleksandr-gavrosh/geroyichnikanikuli/?lfrom=362673004>) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.